

**ПРО ОКРЕМІ АСПЕКТИ СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ
“НЕПРАВДИВА ІНФОРМАЦІЯ”, “ФЕЙК”, “ОЦІНОЧНІ СУДЖЕННЯ”
В УКРАЇНСЬКОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ**

Злата Євгенівна ДЯЧЕНКО,

*студентка групи 736ю, гуманітарно-правового
факультету Національного аерокосмічного
університету імені М. Є. Жуковського “ХАІ”
<https://orcid.org/0009-0009-2426-2068>*

Науковий керівник: *Гуцу С. Ф.,
канд. юрид. наук, доц., доцент кафедри права
Національного аерокосмічного університету
імені М. Є. Жуковського “ХАІ”, м. Харків, Україна*

**THE CONCEPTS OF "FALSE INFORMATION", "FAKE", "EVALUATIVE JUDGMENTS" ON
CERTAIN ASPECTS OF THE RELATIONSHIP IN THE UKRAINIAN INFORMATION SPACE**

Along with the development of the information society and modern achievements in the field of information technologies, the Internet is also developing. The Internet, in addition to performing the functions of exchange of opinions and obtaining information by its users in the period of information confrontation, becomes an object and a means of information management. Among the users of this network, there are groups of people or individuals who deliberately spread false or distorted information. That is why the question of determining the legal regime of fakes in Ukraine is gaining considerable relevance. Fakes, or unreliable information, seriously affect public opinion, political processes, and the stability of Ukrainian society as a whole.

Разом з розвитком інформаційного суспільства й сучасними досягненнями в галузі інформаційних технологій розвивається і мережа Інтернет. Інтернет, крім виконання функцій обміну думками й отримання інформації його користувачами в період інформаційного протистояння, стає об'єктом і засобом інформаційного керування. Сьогодні інформаційний онлайн-ландшафт України, як і раніше, забруднений вітчизняною та зарубіжною дезінформацією. Соціальні мережі стають все ефективнішими комунікаціями суспільного розвитку і міждержавних відносин. Зростаюча суспільна важливість їх, у свою чергу, зумовлює і зростаючу уразливість цих елементів інформаційної структури для негативних інформаційних впливів. Вони стають в останні десятиріччя об'єктами інформаційної агресії, інформаційних воєн [1]. Серед користувачів цієї мережі з'являються групи людей або окремі особи, які навмисно поширюють помилкову або спотворену інформацію. Саме тому значної актуальності набуває питання визначення правового режиму фейків в Україні. Фейки, або недостовірна інформація серйозно впливають на громадську думку, політичні процеси та стабільність українського суспільства в цілому.

В Україні слово “фейк” звучить з екранів телевізорів, на радіо, в інших ЗМІ. Термін “фейк” має багато значень. Часто фейком називають недостовірну, неправдиву інформацію. Але таке визначення не відображає суті фейку.

Адже фейк – це підробка, фальшивка, яка поширюється спеціально для того, щоб дезінформувати аудиторію [2].

Поняття “фейкові новини” з’явилося у широкому вжитку зовсім недавно — у 2016 році, і поки що не має єдиного визначення. Наприклад, Кембриджський словник розуміє під фейковою новиною неправдиву історію, яка подається в якості новини, поширюється в мережі Інтернет або з використання інших медіа, зазвичай створюється для впливу на політичні погляди людей або як жарт [3].

Фейки є різними за формами, методами передачі, змістом, тому виникла потреба їх класифікувати. За методом поширення виділяють: а) масмедійні фейки (які створюють спеціально для ЗМІ й через них поширюються); б) мережеві чутки (поширення чужої вигадки через соціальні мережі).

За формою розрізняють: а) фотофейк; б) відеофейк; в) фейковий журналістський матеріал. Фейкову інформацію пишуть з певною метою. Відповідаючи на запитання “для чого поширювати брехню?”, можна виділити декілька типів фейків у соціальних медіа залежно від їхнього завдання:

- фейки, які сіють паніку серед людей;
- фейки, які розпалюють міжнаціональну (расову, релігійну тощо) ворожнечу;
- фейки, які поширюють хибні думки для того, щоб заплутати нас, відволікти від правди;
- фейки, які маніпулюють свідомістю;
- фейки, які рекламують когось або щось;
- фейки, які приносять прибуток ЗМІ, що його поширює (“жовта преса”);
- фейки, які плямують чийсь репутацію)[2].

Часто термін “фейк” трактують як синонім до поняття “неправдива інформація”. Проте, вважаємо, таке тлумачення є не зовсім коректним. Адже фейк передбачає навмисне перекручення, вигадкування, дезінформування, а “неправдива інформація” може бути подана у ЗМІ випадково - через халатність журналістів, неухважність, недостатню перевірку інформації. Неправдива інформація може бути спростована засобом масової інформації, у якому вона була подана, а отже, дезінформаційний вплив на аудиторію буде не таким вагомим. Тому, на нашу думку, фейк є видом неправдивої інформації, а не її ототожненням. Отже предметом нашого аналізу є *фейкова інформація, яку ми визначаємо як навмисно оприлюднену в ЗМІ та соціальних медіа неправдиву інформацію, яка має на меті дезінформувати, ввести в оману споживачів інформації для заздалегідь передбаченого впливу на масову свідомість* [4].

Щодо терміну “оціночні судження”, то воно визначено у ст. 30 Закону України “Про інформацію”, згідно з якою оціночними судженнями, за винятком наклепу, є висловлювання, які не містять фактичних даних, критика, оцінка дій, а також висловлювання, що не можуть бути витлумачені як такі, що містять фактичні дані, зокрема з огляду на характер використання мовностилістичних засобів (наприклад, вживання гіпербол, алегорії, сатири). Оціночні судження не підлягають спростуванню та доведенню їх правдивості. До оціночних суджень відносяться думки, переконання, критична оцінка певних фактів і недоліків, які є вираженням суб’єктивної думки і поглядів від-

повідача, і які не можна перевірити на предмет їх відповідності дійсності (на відміну від перевірки істинності фактів) і спростувати. Так позиція міститься і в нормах міжнародного права. Так, розглядаючи справи щодо дотримання положень ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (“Свобода вираження поглядів”), Європейський суд зазначає: “Якщо існування фактів може бути підтверджене, правдивість оціночних суджень є нездійсненною і порушує свободу висловлення думки як таку, що є фундаментальною частиною права, яке охороняється статтею 10 Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини [5].

Аналіз вітчизняної судової практики свідчить, що здебільшого захист “інформаційних” прав суб’єкта відбувається в межах цивільного судочинства в контексті забезпечення права на честь, гідність і ділову репутацію, які є особистими немайновими благами (ст. ст. 201, 297 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України)). Аналогічно в ст. ст. 94, 299 ЦК України закріплено для юридичних і фізичних осіб право на недоторканність ділової репутації.

Також захист порушених прав внаслідок поширення фейкової інформації відбувається й шляхом вимагання спростування недостовірної інформації в судовому порядку. Зокрема, в ч. 1 ст. 277 ЦК України закріплено положення про те, що в тому разі, коли порушено немайнові права фізичної особи внаслідок поширення про неї та (або) членів її сім’ї недостовірної інформації, вона має право на відповідь, а також на спростування цієї інформації.

В Кодексі України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) закріплено можливість притягнення до юридичної відповідальності за ненадання можливості оприлюднити відповідь лише щодо інформації, поширеної щодо суб’єкта виборчого процесу (ст. 212-11 КУпАП).

Щодо ЗУ “Про інформацію” у контексті спростування фейкової інформації та можливості захисту своїх порушених прав в іншій передбаченій законом спосіб є дискусійними положення ч. 2 ст. 47-1 цього закону, яка визнає оціночними судження, за винятком образи чи наклепу, висловлювання, які не містять фактичних даних, зокрема критику, оцінку дій, а також висловлювання, що не можуть бути витлумачені як такі, що містять фактичні дані, з огляду на характер використання мовних засобів, зокрема гіпербол, алегорій, сатири. Адже оціночні судження не підлягають спростуванню та доведенню їхньої правдивості, а захист оціночних суджень не є предметом судового захисту. Тобто якщо фейк буде визнано судом оціночним судженням, захистити порушені права буде майже неможливо [6].

Досягнення в галузі бізнесу та технологій ставлять нові завдання щодо забезпечення їх відповідності нормативним вимогам. Розробка і впровадження нових законодавчих норм у сфері інформаційної безпеки є пріоритетним напрямком законотворчості як в міжнародному праві, так і на національних рівнях [7]. Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій має не лише позитивні наслідки, а й сприяє вдосконаленню інструментів та збільшенню шляхів поширення дезінформації, маніпуляцій та фейків. Саме тому боротьба з цими явищами – досить складне завдання, яке потребує комплексного підходу і полягає не лише у нормативно-правовому врегулюванні, блокуванні контенту та встановленні відповідальності за поширення недостовірної та шкідливої інформації. Важливим напрямом протидії є формування

стійкості громадян до дезінформації. Сьогодні дезінформація стала справжнім викликом для усього демократичного світу. Вона підриває довіру до державних та правових інституцій, провокує та загострює конфлікти в суспільстві та є перешкодою розвитку правової системи та держави загалом. Не викликає сумніву той факт, що підхід до протидії такому деструктивному впливу повинен бути комплексним. Тому важливим елементом та напрямом у цій діяльності є формування стійкості населення до дезінформації, яка, в свою чергу, не може бути досягнута без високого рівня правової культури та свідомості громадян [8].

Список використаних джерел:

1. Гуцу С. Ф. Соціальні мережі як платформа інформаційних маніпуляцій. *Права людини в Україні: минуле, сьогодення, майбутнє* : тези доп. учасників II Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 10 груд. 2021 р.). Харків: НДІ ППЧН, 2021. С.87-90. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20211210
2. Пригорницька О. Фейкова інформація в соціальних медіа: виявлення, оцінка, протидія. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2017. Вип. 48. С. 439-452. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nprnbuimviv_2017_48_34.
3. Тищенко В. С., Мужанова Т. М. Дезінформація і фейкові новини: ознаки та методи виявлення в мережі інтернет. *Кибербезпека: освіта, наука, техніка*. 2022. №2(18).С.175-186. URL: <https://csecurity.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/413/341>
4. Кіца М. О. Фейкова інформація в українських соціальних медіа: Поняття, види, вплив на аудиторію. *Наукові записки / Scientific papers*. [Української академії друкарства]. 2016. №1(52). С. 281-287. URL: <http://nz.uad.lviv.ua/en/articles/fake-information-in-ukrainian-social-media-concept-types-impact-on-the-audience/>.
5. Галина Лефор. Визнання інформації недостовірною: факти чи оціночні судження? // Pyashev & Partners (attorneys.ua). Інформаційний ресурс. URL : <https://attorneys.ua/publication/recognition-of-information-as-false-statements-of-facts-or-value-judgments/>.
6. Черниш Р. Ф. Юридична відповідальність за поширення фейкової інформації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 1. С. 191-194. URL: http://lsei.org.ua/1_2020/47.pdf
7. Гуцу С. Ф. Правове регулювання мережі інтернет: міжнародний і вітчизняний досвід. *Вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут". Політологія. Соціологія. Право*. 2018. (№ 2/2018). С.114-118. URL : <http://visnyk-prsp.kpi.ua/issue/view/9248>
8. Самчинська О. А. Правова культура громадян як складова системи протидії дезінформації. *Правове регулювання суспільних відносин в умовах воєнного стану та післявоєнної відбудови з метою забезпечення сталого розвитку*. Збірник матеріалів XI Міжнародної наук.-практ. конф. 2022. С. 35-36. URL: https://kigap.kpi.ua/wp-content/uploads/2023/01/Sbirka-tez_KPI_12.2022.pdf